

tes adományokból éltek (sokszor nehezen); céljuk a hitből fakadó szociális segítség volt (kórház, árvaház, ifjúsági egyesületek, melyek sok fiatalot óvtak meg az elkallódástól stb.).

Az 1909-es Kálvin-jubileumról szóló fejezetből sok minden tudható meg a „kálvinista öntudatról”, a sajtót áttekintő fejezetekből egyebek közt a 20. században az irodalommal, filmmel való kapcsolatokról. A felekezetek közti kapcsolatokról szóló fejezetek csak az evangélikusokkal való kapcsolatokat tárgyalják (kísérletek az unióra és ezek kudarca), érdemes lett volna bővebbre venni a kört.

Borhi László: Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956

Az Egyesült Államok „nem foglalkozhat úgy Magyarországgal, egy volt ellenséggel, úgy, ahogyan Görögországgal. Magyarország ellenség volt, Görögország örökös, állandó szövetséges. Magyarország szovjet csapatok fegyveres megszállása alatt áll... Görögország független állam. Magyarország ezért nem kérhet és nem is kaphat tőlünk segítséget a görög módon. Párhuzamos tragédiák, de nem kezelhetjük őket párhuzamos módon”, foglalta össze az USA álláspontját Arthur Vandenberg, az amerikai szenátus külügyi bizottságának elnöke azt követően, hogy 1947 májusában Rákosi Máttyás – szovjet biztatásra – lemondásra és emigrációba kényszerítette Nagy Ferencet, Magyarország legitim miniszterelnökét. E felettébb visszafogott reagálás éles ellentétben állt az azzal a könnyörtelen eltökéltséggel, amely Farkas Mihály – Rákosi egyik legközelebbi munkatársa – szavaiból csendült ki: „Ha valami komoly ellenzéki párt alakul, rövid

Az utolsó előtti fejezet a háború utáni hitbéli ébredést tárgyalja, az utolsó, szomorú fejezet az 1950 és 1970 közti évek néhány eseményét. A munkát időrendi táblázatok, egyházi fogalmak magyarázata, névmutató és egy rövid angol összefoglaló egészíti ki. A két kötetet csaknem ötszáz kép gazdagítja. (*Reformátusok Budapesten. Tanulmányok a magyar főváros reformátusságáról. Szerkesztette Kósa László. I–II. Bp., Argumentum Kiadó–ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006*)

Ritoók Zsigmond
a MTA rendes tagja

időn belül a Kommunista Párt szétveri... Itt csak az fog történni, az helyes a magyar nép számára, amit a Kommunista Párt akar.”

Miért nem lépett fel erélyesebben az amerikai kormány a magyar demokrácia védelmében, és miért ragaszkodott ennyire a Magyarország feletti osztatlan uralomhoz a sztálini szovjet vezetés? Milyen okok idézték elő a két szuperhatalom közötti viszony fokozatos megromlását, és mivel magyarázható, hogy Kelet-Európában a hidegháború sohasem csapott át „forró háborúba”? Hogyan tévesztette meg Sztálin magyar tárgyalópartnereit? Miképpen vélekedtek az amerikai diplomataik a kiszegnapárti politikusokról, és milyen benyomásokat szerzett Nagy Ferenc az Egyesült Államokban? Játzottak-e jelentős szerepet a gazdasági megfontolások Sztálin hódító politikájában? Volt-e eredménye annak, hogy Rákosiék olykor tiltakoztak a szovjet katonák erőszakoskodásai ellen? Miképpen folytatott az USA gazdasági-lélektani hadviselést a magyarországi kommunista rendszer ellen, és miért maradt tétlen az 56-os forradalom során?

A fenti kérdésekről bőséges információt találunk a *Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között*,

1945–1956 című könyvben, mely a Corvina Kiadó gondozásában látott napvilágot 2005-ben. Szerzője, Borhi László, az 1945 utáni szovjet–magyar és magyar–amerikai kapcsolatok egyik legjobb hazai ismerője. Műve mindenekelőtt azért bír különleges tudományos értékkel mind a magyar, mind a külföldi olvasók számára (2004-ben angolul is megjelent, *Hungary in the Cold War* címmel), mert Borhi egyaránt folytatott kutatásokat a magyar, az orosz és az amerikai levéltárakban, és így az egyes eseményeket nem csupán egy, hanem több perspektívából is láttatja. Sajnos, a korszakkal foglalkozó hazai történések közül eddig csak kevesen találtak rá módot, hogy a hidegháború mindkét szuperhatalmának politikájáról helyi levéltári források tanulmányozásával alkossanak képet, s ennél fogva hol a szovjet, hol az amerikai fél lépéseit voltak kénytelenek másodlagos forrásokra támaszkodva ismertetni.

Borhi munkája tehát egyértelműen úttörő jelentőségű, annál is inkább, mert szerzőnk nagy súlyt fektet rá, hogy mind Moszkva, mind Washington intézkedéseit kritikusan, de objektíven, mindennemű démonizálás vagy idealizálás nélkül ábrázolja. Tartózkodik attól, hogy az amerikai biztonságpolitika fő tendenciáit néhány vezető (például Franklin D. Roosevelt) személyes adottságaiból és nézeteiből vezesse le; ismételten kimutatja, hogy a Magyarország geopolitikai jelentőségére (vagy inkább jelentéktelenségére) vonatkozó amerikai értékelések nem sokat változtak 1944–1956 között, függetlenül attól, hogy demokrata vagy republikánus adminisztráció ült-e éppen a Fehér Házban. Pontosan látja, hogy az Egyesült Államok mint globális hatalom egyidejűleg volt kénytelen foglalkozni legalább fél tucat potenciális válsággóccal, melyek közül Németország, Ausztria, Dél-Eu-

rópa, a Közel-Kelet vagy Korea lényegesen előbb állt a State Department prioritáslistáján, mint a „felszabadíthatatlannak” tekintett Magyarország.

Borhi szakértelme nem csupán a levéltári források felkutatásában mutatkozik meg, hanem a témára vonatkozó nyugati történet- és politikatudományi szakirodalom feldolgozásában is. Nagy figyelemre tarthatnak számot azok az utalások és kritikus kommentárok, melyeket a diplomácia elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó amerikai és brit szerzők (Hedley Bull, Stephen Krasner, Kenneth Waltz, Edward Luttwak és mások) nézeteire tesz, sőt szerintem hasznos volna egy később megírandó cikk formájában külön ismertetőt is készítenie a nyugati szakirodalomban fellelhető korábbi és jelenlegi irányzatokról. Noha műve talán kissé túlságosan is empirista és pozitivistá jellegű, az elméleti kérdések iránti érdeklődést hiba volna elvitatni tőle. A magam részéről teljes mértékben egyetértek azzal a hangsúllyal, melyet Borhi a szovjet politika gazdasági mozgatórugóinak vizsgálatára fektet, mivel a gazdasági természetű nézeteltérések azokban a konfliktusokban is fontos szerepet játszottak, melyekre a Szovjetunió és más kommunista államok (Jugoszlávia, Albánia, Kína, Észak-Korea, Mongólia és Vietnam) között került sor.

A hazai szakirodalom áttekintése terén Borhi szintén nagyfokú objektivitásról tesz tanúbizonyságot. Előítéletek és polemikus velleitások nélkül hivatkozik olyan történészek műveire, akik különböző, egymással nem egyszer sarkosan ütköző nézeteket vallanak; számára mindenekelőtt az jelent mércét, hogy tartalmaz-e hasznos és újszerű információt a szóban forgó munka vagy sem. Ez a körültekintés indokolt is, mivel Borhi személyes levéltári kutatásai során lényegesen nagyobb figyel-

met szentelt az amerikai–magyar viszonyinak és a szovjet–magyar gazdasági kapcsolatoknak, mint például az 1945-ös szovjet megszállásnak vagy a sztálinista koncepciók pereknak, s így az utóbbi témák taglalásakor elsődlegesen más szerzők műveiből merít.

Borhi könyve alapvetően összefoglaló jellegű alkotás, egyetemi oktatás céljára felettebb alkalmas. A magyarra lefordított külföldi szakmunkák közül leginkább Andrzej Paczkowski *Fél évszázad Lengyelország történetéből* című művével állítható párhuzamba, mind érényei, mind hiányosságai tekintetében. A Rákosi-rendszer és az 1956-os forradalom történetében jártas hazai kutatók számára főleg azok a fejezetei hoznak újat, melyek Magyarország sorsát az amerikai külpolitika, illetve a szovjet gazdasági expanzió kontextusába helyezik. A nyugati szakirodalom szemszögéből nézve többek között az képez benne elméleti jelentőségű újdonságot, hogy aprólékosan dokumentálja: Kelet-Európa „szovjetizálása”, a demokratikus intézmények szisztematikus aláásása nem csupán 1947-ben, a Marshall-terv meghirdetése nyomán kezdődött

meg, hanem már jóval korábban; a nyugati hatalmak számára Magyarország a szovjet megszállás kezdetétől fogva zárt területté vált. Politikaelméleti szempontból azonban a könyv inkább csak kezdeményezésként értékelhető, mivel talán kissé túlságosan is gazdag a részletek, események felsorolásában, hosszabb elemzésre a bevezetőn és a végső konklúzióon kívül kevés példát látunk. Másfelől viszont az események aprólékos rekonstrukciója folytán a mű jobbára mentes a tárgyi tévedésektől (a Standard-ügyet az addigra már kivégzett Rajkkal összefüggésbe hozó utalás kivételesnek tekinthető). A mű stílusa olvasmányos, bővelkedik a korabeli politikusoktól származó színes és szókimondó idézetekben, melyek nemegyszer többet árulnak el a nagyhatalmi vezetők szándékairól és nézeteiről, mint a hivatalos egyezmények és jegyzőkönyvek. (*Borhi László: Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956. Budapest: Corvina, 2005*)

Szalontai Balázs
történész

Mongolia International University, Ulanbator

A Dante-kódex hasonmás kiadásáról

A magyar dantisztika egyik régi és vitatott kérdése: vajon a Budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött, nagyon értékes, úgynevezett Dante-kódex mikor és hol keletkezett, hogyan került Budára, és valóban a Corvinák között őrizték-e?

Ezekre a kérdésekre ad most egy lehetséges választ az a kétkötetes munka, amely a Szegedi Egyetem és a Veronai Egyetem közös szerkesztésében és kiadásában látott napvilágot. Ez a nagyalakú mű igazi kuriózum a világ és elsősorban a magyar tudományosság

történetében, hiszen valamikor, de nem sokkal Dante Alighieri halála (1321) után másolták pergamenre benne az *Isteni színjáték* mindhárom részét (canticáját). Egyediségét ezenkívül pedig még az is mutatja, hogy a gazdagon díszített és iniciálékkal bőven ellátott kötetben ismeretlen művész által készített 94 művészi miniatúra és öt tollrajz található.

A kötetek szerkesztői, Pál József (Szegedi Tudományegyetem) és Gian Paolo Marchi (Veronai Tudományegyetem) az első kötetben azokat az olasz nyelvű tanulmányokat közölték (magyar és angol absztrakttal), amelyek próbálják megfejteni a *Codex Italicus I* néven ismert mű eredetét, illusztrációinak készítő-